

Cпоред **Мария Калинова**, в лекцията си проф. Кръстева изследва възможността за осъществяване на нови връзки с другия. За да осъществим бъдещи отношения, продължи тя, трябва да подкопаваме старите. Дали можем да прекъснем връзките с миналото или можем да изберем минало и традиция, е въпрос, който много силно импонира в България - както през Възраждането, така и за поколението на 90-те години на ХХ век. Към поставянето ѝ на въпрос на традицията можем да прибавим и необходимостта от появата на особена фигура на авторитет, каквато е "въобразяемият баща" при Кръстева - онзи, който ме е предшествал, който ме кара да вярвам и може би има смисъл на "добрия пример"? Именно във фигурата на "добрия баща" и възможността на разпознаването на нейната поява се концентрира, според Калинова, лекцията на Кръстева, посветена на новите форми на бунта. Калинова даде пример с филма на Александро Инириту, посветен на атентатите на 11 септември 2001 г., който показва колко сме зависими етично от това разпознаване. Може би в логиката на крайното зло, която изследва Кръстева, работи тъкмо неспособността да се приближаваме към другия, невъзможността да разпознаем нищо свое у другите - а именно общите страхове, общия ужас от падението и отхвърлянето в смъртта. Като че ли именно психоанализата, изкуството, преомкриването на различните религиозни преживявания и хуманистарните науки могат да бъдат инструменти на този бунт - като техники за обезсилване на идеологиите, заключи Калинова.

Камелия Спасова сподели, че лекцията на Кръстева ни припомня силата не само на ницшеанския жест на сериозното поставяне под въпрос на установените норми и практики, но и силата на непредубеденото психоаналитично разпитване на интимното пространство, което е способно да чуе и отвори "вътрешния опум". Свързаността на личността с вътрешния опум е посочена в лекцията ѝ като ресурс за политически жест на съпротива отвъд политическите апарати, които се стремят да усоят или блокират такива жестове за промяна. Спасова открои три форми и техники, които, според Кръстева, позволяват на всеки от нас да изрече: "аз се бунтувам" - и настоя да осмислям: 1. Езикът като

бунт: изкуството, съзиателността, литературният опит и революцията в поетическия език; **2.** Психоанализата като вход към интериорните драми и сингуларността на Вътрешния опит; **3.** Вярата и знанието, както и възможността за диалог помежду им по преизобретяването на хуманизма в началото на ХХI Век. Според Спасова, в психоаналитична перспектива лекцията открява две логики на "Вслушване" във Вътрешния опит - желанието да знаеш (или пътя на изследователя в лабораторията по изграждане, разграждане и прераждане на субекта) и нуждата да Вярваш (или пътя на идеализацията). Желанието да знаеш е онагледено с детето, което вече говори - неговият изблик от въпроси използва езика и символния регистър за своите изследователски и игрови задачи. Нуждата да Вярваш, продължи Спасова, е представена от юношата, боледуващ от идеалност при отпадане от/недостатъчност на идеалния обект. Затова рисъкът, който подчертава Кръстева под формата на въпрос, е "Дали това боледуване от идеалност не се дължи на това, че сме отрекли нуждата от идеал?"

Спасова постави три групи въпроси към Юлия Кръстева: 1) В чий глас се вслушвате по-често: в гласа на детето, което пита и играе; или в гласа на непълнолетието, което няма смелостта да знае и чиято нужда да вярва лесно се изражда в нов тип нихилизъм? 2) Кога моментът е назрял, за да се направи революция, включително да се отвори път за революция в себе си? Ами ако този моментът никога не изва, а вместо него имаме безкрайно повторение, опустошението, немота? 3) Кои са новите форми на бунта и трайат ли тези форми? И на финала постави въпроса за бунта в литературоведска светлина - коя форма е по-подходяща за бунт: трагическата ("Антигона") или комическата ("Облаци") парадигма?

Според изказването на **Амелия Личева**, в момент на пълна интелектуална близходица у нас твърденията на Юлия Кръстева колко Важен е индивидуалният бунт са клучови, защото тя ни напомня за бунта извън фактора режим, за разбунтуването срещу статуквото, за излизането от себе си, поставянето под въпрос, поглеждането с очите на другия. На българското общество, смята тя, не му достига именно излизането от себе си, поглеждането навън, напускането на югите, в които е изтикан духовният елит. Според нея, най-окурожаващото послание е в тезата, че всеки от нас е в състояние да се опита да разшири аза си, за да стане по-достоен за собствените си критерии.

Дарин Тенев изненарадващо цитира стихотворение "Юлия Кръстева" от японски поет и учен Фуджии Сагакадзу: *"1941 година Юлия се ражда, от България в деня, когато умира Марина Цветаева/ Юлия се ражда, "богинята на истината"...* Неговата централна теза беше, че Юлия Кръстева в лекцията си не просто повтаря Фрайд и не се опитва просто да каже, че трябва да надградим нуждата да вярваш (с океанското чувство, а после и с любящия баща) с желанието да знаеш. Начинът, по който тя въвежда въпросителния знак, поставянето под въпрос на най-сериозното като възможно решение на боледуването от идеалност, подсказва, че въпросителният знак, въпросът трябва да се върнат по-рано - да се впишат още на нивото на нуждата да вярваш и така да предложат една особена - бунтовна - форма на вярване, при която не се страхуваме да поставяме под въпрос точно онова, в което вярваме. Така не се минава направо към отчаяно и нихилистично действие, което би унищожило вярата и идеалите цялостно, а чрез желанието да знаеш се поддържа нуждата да вярваш. Рамките, които позволяват това поставяне под въпрос (такива рамки са литературата, университетите, психоанализата), са крехкото постижение на Европа, на "нашата тъй крехка Европа", както казва Кръстева - и те трябва да бъдат запазени и развити, заяви Дарин Тенев.

Последен взе сумата **Александър Кьосев**, който реши да коментира само Възловото изречение, с което Кръстева цитира един аржентински професор, но заг което и тя самата изцяло стои: "*..преди да видигнеш революция в квартала, трябва да направиш революция в себе си....*" Тук има амбиция за истинско преобръщане на идеята за революция и бунт, подчертана от Кьосев, революцията вече не отваря линеарното време към ново летоброене в социалния свят и обществения договор, не напред и нагоре в прогресистки хоризонти, а обратно, назад, в пропастите на индивидуалното и психическия живот. Александър Кьосев призна, че е бил поразен от едновременното сходство и несходство на цитираното от Юлия Кръстева с формулираното от младия Шилер в прочутата му переписка "За естетическото Възпитание на человека в поредица от писма": "...*всеки подобрене в политическата област трябва да произлеза от облагородяването на характера...*". От този момент, продължи той, идеята за революция чрез облагородяване на индивида, една по същество утопична етическа и културна програма, има всевъзможни варианти. През XIX век едно не е подлежало на съмнение, продължи Кьосев - метафоричната "Вътрешна революция" е била противопоставена на Външната, неметафорична политическа революция, извършена със сила, разрушения и терор. Промяната и усъвършенстването на себе си е трябвало да измести и замени революцията от френски тип - тази в обществото, правовия ред и институциите. Не да я преходжа, както е при Кръстева, не да изпребива, а иначе да я промени, да я избере.



Около *Нови форми* на бунта

На 26 септември т.г.
Софийският литературоведски семинар организира разговор върху лекцията на проф. Юлия Кръстева "Нови форми на бунта", произнесена по-рано същия ден в Аулата на СУ "Св. Климент Охридски" (превод на лекцията, дело на Дарин Тенев, може да бъде прочечен в бр. 29 на "Литературен Вестник")
Тук представяме основните тези на участниците на ръководения от Миглена Николчина семинар, а техният пълен текст е публикуван също на страниците на "Литературен Вестник", бр. 30. Единствено тук може да бъде прочетен коментарът на Юлия Кръстева, направен след изказванията на Мария Калинова, Камелия Спасова, Амелия Личева, Дарин Тенев и Александър Кьосев.

ната алтернатива е устойчива антитенсия на европейската модерност. Нещо повече, бил е убеден, че фрайдизъмът подрива и гвете програми - и революционната за политически бунт навън, и духовната за усъвършенстване навътре - защото взривява тяхната обща философска предпоставка, а това е картезианският субект, тотално прозрачен на себе си, достигнал до точката на самоподдръжката се, отчетлива истина в Cogito. Субектът - това условие за революционно действие, субектът - това условие за нравствено самоусъвършенстване, след Фройд, е пропукана конструкция, в която пластът съзнание е удвоен с друга, тъмна и смътна област, която той не владее и контролира: това прави и гвете програми съмнителни. Затова, според Късев, "Възвисяванията" се разкриват като феномени с двойно дъно - те всъщност са рационализации и сублимации, лекуване на ранни травми, а не чисти, безкористно-алtruистични императиви и морални/политически програми.

С оглед на всичко това, според Късев, изложеното от Юлия Кръстева се разкрива като троен исторически ход на мисълта - идеята за революция е била конкурирана и измествана от идеята за вътрешно, духовно възвишение, но и втората идея, тази за морално и интелектуално възвишение след Фройд, е трябвало да бъде измествена от друга, психоаналитична - за революция, разбирана като връщане назад, преработване на най-дълбинни първични травми, лекуване на особените заболявания на идеалното. Причината е, че днес сме видели с очите си как всички ценности, програми, блага и социални утопии могат да стигнат до репресивни клишета и да разкрият потенциално тоталитарния си характер. Ето защо, резюмира Късев, революцията не е възможна в застинала, монолитна субектност - без истински човешки, т.е. душевен живот, а той самият не е възможен иначе, освен като драма и "постставяне под въпрос" на всички ценностни и идентичностни застиналости. Бунтуването спрямо себе си е предусловие за всички други бунтове.

Къосев постави на Кръстева няколко въпроса: Дали в "...преди да видиш революция в квартала, трябва да направиш революция в себе си...", незабележимият предлог "преди" е метафора или трябва да се тълкува буквално, като темпорално предхождане? Ако е метафора, как бихме могли да конкретизираме смътните й конотации? Ако трябва да се разбира буквално, то колко преди - една седмица, един месец, година, години? Въпросите, веднага уточни той, не са пародийни - известно е, че психоаналитичните сеанси могат да траят години, а общуването между пациент и психоаналитик е бавен и трудно завършващ процес. "Практическият революционер би попитал: докога трябва да чакам? Кога ще свърши това поставяне на себе си по-въпрос, за да започнем да действаме?"

Ако допуснем, че Всъщност революцията в себе си не предхожда темпорално, а тече паралелно с Външните усилия за социално подобряване и справедливост - то възниква груп въпрос, твърде философски - какво представлява Външното действие на поставилия себе си под въпрос субект? И още, продължи Александър Кьосев, как преминаващият през процес на психоаналитично общуване agency, т.е. двигател на действието, отразява вътрешния си, революционен душевен живот във Външните си революционни действия? Третият му въпрос глажаше: общуването между пациент и психоаналитик е интимен процес и създава нови връзки с другия, нова социалност, по-точно микросоциалност. Как е възможен преходът от тази микросоциалност към макросоциалността, сиреч към масите, към тяхната солидарност, тяхното спечелване за кауза? Психоаналитичното общуване е скъпо нещо, припомните той, особено ако трае години. Как да го доведем това луксозно благо до бедните гета и младежите, които ги обитават? По кои педагогически канали ще въведем гневните им души в "тайната да се наслаждаваме на доброто, без да се ядосваме на злото". "Авторството на последния въпрос не ми принадлежи", каза Кьосев и отново ни върна към самия Шилер, като цитира мисълта му вече в цялост, в яснотата на радикалното й питане: "...всяко подобрене в политическата област трябва да произлиза от облагородяването на характера, но как може да се облагороди харakterът под влиянието на едно варварско сържавно устройство?". Известно е, че Шилер препоръчва разрешаването на този порочен кръг да стане чрез освобождаващата сила на безкористното изкуство-игра, припомните той, но известно е, че нито играма, нито изкуството, нито красотата през ХХ век успяха да спасят света от неговите радикални злини. Какво тогава, попита Александър Кьосев, да правим с плашещата взаимозависимост между Външната революция, невъзможна без вътрешната, и вътрешната революция, немислимa във "варварското сържавно устройство" (т.е. немислимa без подходящи социални условия - права, равенство пред закона, справедливост, признание)?

Човекът е въпрос

Коментарът

Мария Калинова се обърна към темата за този критичен въпрос, който поставих като синоним на бунта. Смятам, че проблематизацията на ценностите е единствената ценност. В мази насока можем да отидем и по-далеч. Ако разломирам твърденията си от сутринта, можем да отговорим какво е човекът - няма същност, човекът е един въпрос. Някои ме обвиняват, че съм есенциалистка. Например, Джудит Бътлър по повод на това, че говоря за майчинство, женственост и т.н. Но при всички тези случаи, аз не мисля майчинството и женствеността като същности, а като проблематизация. Отговарям косвено на обвинението в есенциализъм, като казвам, че всяка иденчност, всяка същност, даже всяка дума превръща във въпрос, което значи, че никой въпрос няма краен отговор. Въпросът е процедура на въпрос.

Оттук нататък бунта го разбираам не като фурия, не като тласък, не като сила, както по един безсъзнателен български начин може да се чувства бунтът, а като вътрешен експеримент. Затова отхвърлям думата **опит**, която беше дадена в един от преводите на моето изложение, превод на *experience interieure*. Искам да се върнем към немския език, където има две думи за опит: *Erlebnis* и *Erfahrung*. *Erlebnis* значи екстматическо и мистическо уединяване на субекта, защото всяка личност, всяка иденчност се разрушава в това сливане. В другата дума - *Erfahrung*, е вече изследването, разумното разрушаване и преживяване на това сливане. За да избегна думата опит - бунтът е вътрешно изживяване. И връзка с другия. И при всички тези състояния искам да чуя в думата **въпрос** не толкова значението на Дерида като деконструкция, а на Ницше като преоценка. Въпрос не като път към някаква цел, не като краен отговор, а като непрекъсната преоценка. И в този смисъл, идеята на Мария да се обърне към филма за 11 септември е много точна, защото там няма отговор, а има събуждане на различни чувства и фантазии, които се приближават към трагедията, но не я замварят в някаква идеология. Идеята, която извличам от изказването на Мария, е бунтът като обезсилване на идеологии. Като преоценка на ценностите, които обезсилват идеологиите.

По отношение на казаното от **Камелия Спасова**. Искам думата въпрос да не я разбираат като изпит. Въпросът е вътрешна проблематизация. В този смисъл, Камелия подчертава, че тази проблематизация ни среца с експеримента на **сингуларността**. Тази дума се чува сутринта няколко пъти и ми се струва, че тя трябва да бъде подчертана. Какво имам предвид под сингуларността, единичността, изключителността? Поставянето под въпрос не като изпит, а като преживяване, е експеримент, който ни открива как всяко говорещо същество е изключено, т.е. изключително. И според мен, това е кулминационаната точка на демократията - да ни покаже, че не всички сме банални и по тяхъв начин сме в общност, а че можем да създадем общност, като сме изключителни. Общността на изключителните - това трябва да бъде момента на новата демокрация. Питат ме дали съм феминистка. И когато се налага да уточня моя случай, аз казвам, че съм скотистка. Никой не знае кой е Ском. Става дума за Дънс Ском, философа, който казва, че истината не е в общите идеи, не е в нищо общо, не е даже в съмнната материя, чиято тайна търпъра ще разкрираме. Истината е в "този човек!", в "тази жена!". И мой употребявания показателното местоимение "този". Ние сме изключителни, защото всеки от нас е "този" или "тази". Това, което най-много възпроизвежда това разбиране, е, че всеки от нас има собствено име - Жан не е Мария и Мария не е Камелия. "Този" е много по-изключително от личното име. Хана Аренд много настоява на тази единственост. Тя също много е обичала Дънс Ском и в една нейна творба, в която разширява над съждението в Кантов смисъл, казва, че съждението не е отъждане, а изразяване на вкус. Вкусът, според нея, е първичната точка на съждението. Вкусът е най-изключителното качество - всеки си има свой вкус. Тя дава като пример публиката, която излиза от концепт: всички са чули един и същи концепт, но всеки си има свой собствен вкус, с който е реагирал на този концепт. И тя си представя едно политическо общество, което ще уважава личностите до степен всеки да има право на своя вкус. (Виждате колко сме далеч от та кида общество...) Но като казвам "поставяме под въпрос всяка ценност", моето разсъждение върви в тази посока: да се отнасяме с респект към изключениета, така че да се осъществи оригиналността на всеки човек. Това го виждаме в големите демокрации, където, например, старите хора с Алцаймер не ги прахасме в гробищата, а им помагаме да развиват творчески дейности. Изобщо, грижата за крайните състояния на човечеството, за изключениета е показателна в това отношение... Затова, когато Камелия поставя трите въпроса: кой глас, в какво време, в какви форми, ще отговоря само относно формите. Античната комедия и трагедия ми се струват много интересни форми на обществени ситуации, в които обществата са поставени пред една прозора: старите традиции не възжат, няма нови традиции. Антигона е тяхъв случай. Ако приемем, че сме подобно общество, между две традиции, в някаква прозора, аз моза да кажа каква е моята изключителна проява: аз измислих два начина да отговарям на тази сингуларна проблематизация. Единият от тях е да измисля жанр, виц разказ, който наричам метафизически полицејски роман, в който разказвам трагични случаи - убийство, изпитания в живота на жена - и в жестокостта на положението въмвът философско размислене. То не е нито комедия, нито трагедия, нито есе, нито полицејски роман, а всичко това - коктейл от жанрове, които отговарят на усещането на моята изключителна личност, така че да мога да дам това усещане на други, които да намерят съзвучие с това. Това е виц социална връзка с читателите, която може да звучи много микроскопично, тъй като е моето нарцистично преживяване. Друга форма е създаването от мен след срещата ми с Бенедикт XVI клуб "Монтеско", където се събират хора с различни мигроледи - имами, равини, атеисти-хуманисти... - и разширяваме по някои важни въпроси, като например морала в училищата, ролята на медиите и т.н. Един виц тинк-тънк, който се занимава с обществени въпроси и развива авангардни мисли за политиците. Друг пример: създах съдържание на жури "Симон дьо Бовоар за свободата на жените", където присъждам награда на жени от арабските страни, преследвани от шериати, или на адвокатки от Тунис, които се борят за правата на жените. Така че, да се придвижват обществени движения, които са по-встрани от шаблонните политически дейности. Мисля, че това е покана към всички - всеки на своето сингуларно място да измисля инициативи.

Въпросите, които постави **Амелия Личева**. Темата за бунта ме занимава още от моя докторат - "Революцията в поетическия език". Продължава да ме занимава и досега, но не по същия начин. Тогава искам да се приближа към тази идея от гледна точка на поетическа език, с инструментите на философския език и реториката, чрез изследването на езика на Лотреамон и Маларме, оставайки близо до литературната техника. По-късно (в "Смисъл и безсмислица на бунта" и "Интимният бунт") се обрнах към някои не толкова формални проблеми на литературата, към идеи, които се произвеждат в литературните структури и не са нито философски, нито естетически, а приложват особен литературен колорит. И моите герои в това изследване бяха Арагон, Сартр като литератор, като автор на "Думите" и "Погнусата", Барт и Фрайд. Това беше втора фаза в заниманията ми с бунта. Сега, в този трети подход към бунта, съм много близко до моята психоаналитична практика.

Имам чувството, че се приближавам към микрокосмоса в това движение от формалното към психологически-травматичното измерение на бунта, като при всички случаи ме интересува въпростът за свободата и рисковете на свободата. Искам да подчертая нещо, което ми се струва много важно от психологическа гледна точка. В този семинар няма психоаналитици и това е единственото нещо, за което съжалявам тази година - Миглена [Николчина - бел. ред.] направи всичко възможно и невъзможно, освен да събере психоаналитиците. Може би защото те са в Новия университет, а вашият и новият университет понякога не се обичат много. Но да се върна към темата: Фрайд ни учи да изследваме как се изгражда смисълът в психическия апарат на детето и на юношата чрез нуждата да върваш и желанието да знаеш. Това води до създаването на идеала. Тази идеалност същевременно е болезнена, защото толкова много искам да си идеален, че се обръщаш срещу себе си и срещу другите; и тогава се отклочва една енергия, която не е само любовна енергия. При болестта на идеалността се отклочва енергията на Танатос, деструкцията... Това означава, че при някои това може да стигне до фанатизъм - и до крайното зло. Без да се стигне до крайност, във всеки от нас има позитивност на злото. Идеалността не се осъществява от нас напълно и всеки е малко или много депресиран. Всеки е малко или много разрушителен, анорексичен или булимичен, което означава, че психическият апарат на човечеството е злокачествен, има зло в нас. Теологите говорят за грех, мисля, че това имат префън. Те го казват по начин, който ни обвинява. Аз го казвам като нещо очевидно, очевидно. Това се вижда у всеки анализиран, като исква при успява да се открие като злокачествен. Той го знае, той ми го доверява и аз го следвам. Личната отговорност е пред злокачествеността на психичния апарат, тази лична отговорност се проявява при логиката да си поставим въпрос - и не прибягвам до чадърите на идеите, идеологиите и ценостите, които оцеляват известно време и после се разрушават. Идеологиите са бариқади, поставени пред злокачествеността на твоята психика, но като ги няма, тогава какво ще правиш? Трябва да поемеш личната отговорност за работи върху себе си и за другите.

Дарин Тенев. Неоговорят превод на лекцията ме отприщи и получих известен курс за преговория на български и гори да поправям неговия превод. Той е наша съвместна постройка. Голяма благодарност и за японската поезия. Кой е този мой непознат любовник? Вие поставихте много важно въпрос: може ли в океанското чувство да си поставяш въпроси, можеш ли в майчинството да си поставяш въпроси, тогава, когато си като едно животно, доколкото животните не знаят или имат еквивалент на нашите въпроси. Това е много интересна идея. Миглена вече говори за това, за връзката между майката и детето, която се създава в най-ранното детство, в утробата; това, което Миглена превежда като упование. На него посветих последния си доклад пред френските аналитици. Уповането е не само връзка. В уповането майката и детето са пълни с агресия, то има и лоша страна. Разрушителната гейност е не под формата на логически въпроси и размисления, а под формата на разделение, на самостоятелност... Детето застрашава идентичността на майката, тя повръща, после му се кара, някои стигат до престъпление - има случаи на убийства и замразени бебета, за които чуваме в тази епоха на свръхвързаността. Това не е някаква идилична връзка, има и негативна страна. Проблематизацията започва късно, когато се обособи идентичността. Дори когато се създава ембрионът, биолозите откриват едно движение, при което външните наследства, мъжкото и женското, се събират и в този процес много клетки умират. Създаването на единичността те наричат скулптура - както скулпторът отделя материя, за да направи скулптурата, така и организъмът се създава по този негативен начин, чрез отхвърляне на клетки. Християните казват: В началото беше словото. Не, в началото беше отрицанието. Въпреки това, ако се върнем при живите организи, нашият психологически опит ни показва, че имаме нужда от опора, макар че тя е ефимерна, временна. Ако ги няма, идентичността не може да се организира - и това е много важно при психоаналитичния процес с депримирани пациенти. Те нямат такава опора и трябва ние в процеса на пренос и контрапренос да дадем опората, която им липса. Така че, признаването на твоята идентичност, респектът към нея е първият момент в психоаналитичния процес. Затова идентичността и опората са антидепресант. Без да ги има в една период на изграждане на личността, не можем да стигнем до други степени, които вече да става въпрос за критика, за обсъждане, за пресъздаване. За да можеш да се пресъзгаш, трябва да имаш тази опора. И когато не можеш да се пресъзгаш, идват религиите и ти казват: "ето я опората!"; и я залепят като супер лепило. Но човекът е въпрос. Човекът е бунт. Същността на човечеството е способността му да се бунтува, според Камло. Начинът, по който Паскал говори за точката, означава, че тя е движение, една опора може да бъде движение. Да можеш да се радваш на доброто и да не се скандализираш от злото, означава да признаеш своята злокачественост и въпреки това да търсиш опората. Има нещо като перпетуум мобиле - да си нещо идентично и все пак непрекъснато да се поставяш под въпрос и да отрицаш.

Обръщам се към **Сашо Късев**. Много се радвам, че ми дадохте този цитат от Шилер за облагородяване на харектера, за вътрешно възвисяване. Това е като антитеза на известен политически проект, проекта на Френската буржоазна революция, който няма този опит и не се обръща към това. В тази наше секуларна концепция на политиката забравихме онова, което хората от Просвещението ни бяха дали - хора като Монтеско, Волтер, Дидро, Шилер в Германия... Нуждата да се занимаваш с вътрешното, с психиката. В този смисъл, политиката измести вътрешното. Вътрешното обаче не може изцяло да замести политиката, така че трябва хармонизация между двете. Вътрешното - имаме различни модели за него. Моделът на аза при Декарт не е същият като субекта при Хегел; или при Дидро, или при Фрайд. Моят субект е моделът на Фрайд - той въвключва безсъзнателното, съзнателното и свръхсъзнателното; и даже биологичното начало (не много работим с биологите, за да съвържим тези модели). Вашата критическа интервенция, които построена около моята лекция-привокация, е: докога да чакаме да се възвисим субективно, преди да можем да почнем да се бунтуваме. Например, възмущението в Португалия, в Испания... - трябва ли те да минат през психоанализа, за да станат възмущени? Отговорът ми е, че като казвам "преди", това "преди" е логическо, а не хронологическо. Не се хвърляш в революцията, когато не знаеш ти самият къде си. Революцията понякога е запушалка на самите ни травми - и тогава не разрешаваш нито травмите си, нито обществените въпроси. И затова моята идея е, че би трябвало да се водят едновременно размисленията върху собствените ти травми и политическата ти дейност. Примерът, който дадох за аржентинския професор, е, че той просто работи с тези хора, първо ги обучава, дава им известни политически и социални права, дават им жилища, храна, образование, психологически опори - и ги превръща в изследователи. Има обществен процес на грижа за човешкото у тези хора, а не да ги превърне било в кадри, които да се устройват и адаптират, било в бунтовници. И вече тогава те да избират дали да станат изследователи.

Юлия Кръстева

Аз ви дадох днес своето размисление като писател и деец, който етически се ангажира с женските права, с чужденците във френското общество, с разни страдания. Всеки може да избере своята проява. Моята идея е всеки да избере собствената си дейност. Политиците често забравят за вътрешния живот. И го предлагат на религиозните. Господин Путин, който е диктатор, много работи с религиозните. Той се събира заедно, общественото и вътрешното, за да наложат една диктатура. Демократична Европа не трябва да следва този път. Аз давам само едно размисление, то не е рецепта, то е въпрос и повдига въпросите.